

POLITICĂ ȘI ADMINISTRAȚIE ÎN DISTRICTUL CARANSEBEȘ (SEC. XIV–XV)

Iusztin Zoltán*

Keywords: *Caransebeș District, Banat of Severin, Timiș county, Middle Ages, administration.*

Cuvinte cheie: *Districtul Caransebeș, Banatul de Severin, comitatul Timiș, Evul Mediu, administrație.*

Politics and Administration in the Caransebeș District (XIV–XVth Centuries)

(Abstract)

The literature did not propose yet a certain hypothesis about the administrative incorporation of this district from the Timiș Cerna Pass. The documentary sources were incommensurate with this problem, but, unfortunately, were not able to offer an exact and uniform localization, in the case of the valachian district. Thereby, some documents from the beginning of the XV century place the districts of Mehadia and Caransebeș, within the Timiș County. Obviously those sources would make possible to sustain that the Pass, in the totality would be included into the Timiș County, who should cover the region until the Danube. However, the posterior sources certify that the district was placed under the authority of the Ban of Severin and, then the controversy about its administrative situation might restart. Generally, the District of Caransebeș was included into the Timiș County in vacancies of the head of the Banat of Severin. We don't question those facts, but we stress that in such a moment the fortress of the district belong to the count like honorary fee, and that doesn't suppose the inclusion of the district in the county's borders. The documentary sources, identify, briefly, that the same district belongs to the sub Banat of Zewreniensis. Our hypothesis, whereby we argue that the district of Caransebeș constitute an administrative entity sui generis, is based on the famous privilege from 1457 and on the activity of the cnezial and nobiliar institutions. From that moment in the district, functioned beside the nobiliar and cnezial assemblies, one *judex nobiles*. Those realities constitute the essential sources in the confirmation of the existence for all the administrative entities. In fact, the district has institutions that assure his own economic and judicial administration. And also, in the interior of certain district it's impossible to find institution belonging to another administrative entity.

Obviously, regarding the political authority, this was assured, either by the Timiș count, or by the Ban of Severin. The last one, who the vicibans presided or assisted more than a third of the total of the cnezial or nobiliar assemblies in the district of Caransebeș.

O mare necunoscută a istoriografiei românești este legată de identificarea apartenenței administrative a districtelor privilegiate din Munții Banatului. Cu alte cuvinte, nu există o opinie clară în ceea ce privește localizarea acestora în cadrul Banatului de Severin sau includerea lor în comitatele vecine. Potrivit opiniilor generale, unele dintre districtele românești făceau parte, din punct de vedere administrativ, din teritoriul cuprins între hotarele comitatului Caraș, în timp ce altele erau situate în Banatul de Severin dar, în momentul în care această demnitate rămânea vacantă, comitele de Timiș era cel care asigura conducerea lor, situație în care hotarele comitatului omonim erau extinse până la Dunăre. Primul care a emis această teorie a fost Pesty Frigyes¹, iar istoricii care i-au

urmat au adoptat în majoritate opinia cercetătorului maghiar².

Incertitudinile acestei chestiuni se datorează în mare parte documentelor, care poziționează districtele, în anumite perioade, în interiorul Banatului de Severin, ca ulterior să le situeze în comitatul Timiș și invers. Spre exemplu, în anul 1391, toate informațiile deținute sugerează că districtul Sebeș se afla sub autoritatea banului de Severin³, iar în anul 1447 aparținea comitatului Timiș⁴. În cazul districtului Mehadia știm că, în anul 1425, comitele de Timiș era cel care conducea ședințele forului judiciar întrunit în acest loc, dar câteva decenii mai târziu este localizat în Banatul de Severin⁵.

* Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie, e-mail: parceval_zoli@yahoo.com.

¹ Pesty 1876, 18, 28–29.

² Vezi bibliografia mai veche: Drăgălina 1899; Turchanyi 1901; Vuia 1929; Arion 1938; Simu 1941; Păclișanu 1943; Meruțiu 1929; Motogna 1943; Cotoșman 1944.

³ HD I/2, 340–341.

⁴ Pesty 1876, 18.

⁵ Pesty 1882, 138, 140, 142, 154,

Pentru a obține o imagine mai clară a identității politico-administrative a districtelor românești se cuvine să diferențiem și să analizăm separat cele două caracteristici, care se întrepătrund până la contopire. Astfel, se impune cercetarea fiecărui aspect pe care-l dețineau aceste formațiuni etno-teritoriale. Caracteristicile politice considerăm că au fost reprezentate de acele instituții care se aflau într-un raport direct cu autoritatea centrală și care, implicit, beneficiau de o autoritate juridico-economică superioară. În calitate de pârgșii centrale ale regatului, relația lor cu cele mai mărunte instituții administrative a fost definită de familiaritate. Astfel, conducătorii comitatelor în calitate de factori politici, deserveau nevoile juridico-administrative ale comunității prin intermediul vicecomișilor. Din aceste cauze instituția a căpătat caracteristici politice într-o proporție importantă în raport cu competențele sale administrative. Astfel, vicecomișii erau funcționari superiori ai unităților administrative, în calitate de reprezentanți ai comișilor dar, în fapt, ei erau conducătorii acestora⁶.

Comitatul nobiliar și celelalte unități administrative au fost instituții ce au avut rolul de a organiza populația și locuitorii regatului din punct de vedere economic, juridic și, nu în ultimul rând, teritorial. Funcționalitatea acestora a fost asigurată de următoarele organisme: scaunele de judecată, juzii nobiliari, oamenii regelui, jurații asesori, *universitas nobilium* și nu în ultimul rând vicecomișii⁷.

Observăm că tocmai funcțiile enumerate sunt ocupate în fiecare unitate administrativă de nobilimea locală, prin urmare caracteristicile politice ale acestor instituții pot fi neglijate⁸.

Această departajare poate fi operată doar în cazul celor opt districte privilegiate, pentru care există dovezi concrete și din rândul cărora vom alege exemplul districtului Caransebeș, pe care-l considerăm cel mai elocvent, dar nu și general.

Încă de la primele atestări, Sebeșul este menționat în calitate de provincie, în care se afirma nobilimea românească. Totuși, la cumpăna secolului al XIV-lea, comitele de Caraș era cel care oferea posesiuni în această zonă⁹, fapt ce ridică semne de întrebare cu privire la statutul autonom al districtului. Mai mult, Pousa de Zeer deținea, în anul 1352, funcția de castelan al cetății Sebeș, dar nu mai cumula și titulatura comitatului Timiș¹⁰. Aceste premise par suficiente pentru a

concluziona, în contextul în care districtul se afla sub autoritatea comitelui de Caraș, că implicit teritoriul său era parte componentă a comitatului. Totuși, nu acceptăm această ipoteză, în schimb considerăm că Pousa de Zeer deținea castelania Sebeșului în calitate de *honor*, similar fiind cazul cetății Golubac, care se afla tot sub aceeași autoritate¹¹. Documentul de împrăștiare a nobililor de Mâtnic, confirmă acest lucru, deoarece localizează obiectul daniei în *prouincia Sebus*¹² și nu în comitatul Caraș. Prin urmare, identitatea administrativă a districtului era deslușită în această perioadă, în pofida faptului că cetatea sa se afla în mâinile demnitarilor din vecinătate. De asemenea, dania ne mai oferă un indiciu deosebit de important, ce vine în sprijinul punctului nostru de vedere și anume că la Sebeș exista sediul unui for juridic¹³. Comitele nu face nicio referire la faptul că acest scaun de judecată s-ar fi aflat sub autoritatea sa, astfel că o altă instituție era responsabilă de funcționarea sa.

Mai multe lămuriri ne oferă un document din anul 1369, care atestă o întrunire, la care au participat *universitas kenezorum et aliorum olahorum, item cives et universi divites et pauperes de civitate eiusdem*¹⁴ ce ar fi avut loc la Caransebeș¹⁵. La această adunare nu a luat parte niciun castelan al cetății omonime, ceea ce constituie o dovadă că forul din oraș nu avea doar atribuții juridice, ci și administrative. Nu dorim să insistăm asupra instituțiilor cnezimii și a nobilimii românești din districte, deoarece studiile academicianului Ioan Aurel Pop¹⁶ și ale istoricului Viorel Achim au debătut exhaustiv întreaga chestiune¹⁷, ci ne propunem să subliniem rolul lor în raport cu mult discutata autonomie a districtelor românești. Revenind la documentul menționat constatăm că, împreună cu ceilalți români, cnezii se plâneau banului Bulgariei că regiunea lor trebuia să-i ofere 300 de florini, în condițiile în care înduraseră mai multe vitregii în anii anteriori. Informația este deosebit de interesantă și dovedește existența unei relații între noul banat de la sudul Dunării și districtele românești. Dacă coroborăm această realitate cu faptul că în perioada ființării Banatului Bulgariei

¹¹ *Ibidem*.

¹² Pesty 1882, 28.

¹³ *Ibidem: et si contingerit esse tunc ad sedem Judicis ad Sebus admittere debeatis*.

¹⁴ DRH, C, XIII, 631–632;

¹⁵ Opinia potrivit căreia adunarea ar fi avut loc la Caransebeș aparține autorilor DRH și se bazează pe deducție, deoarece documentul nu menționează acest lucru.

¹⁶ Pop 1991, 121.

¹⁷ Achim 2000, 63–97.

⁶ Tóth 2008, 27–28.

⁷ Zsoldos 1999, 166; Tringli 2009, 497; Tóth 2010, 407.

⁸ Excepție fac vicecomișii și castelanii.

⁹ Pesty 1882, 28–29.

¹⁰ Iusztin 2011a, 258.

demnitatea banului de Severin rămâne vacantă¹⁸, constatăm că districtul Sebeș se afla sub conducerea banului de la Vidin. Ca urmare, districtele din interiorul culoarului Timiș-Cerna au fost subordonate banului din Severin, însă doar din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, deoarece după cum am constatat, în perioadele anterioare s-au aflat sub conducerea comitelui de Caraș, respectiv Timiș. Același Pousa de Zeer deținea titlatura comitatului timișan în anul 1325, perioadă în care s-a aflat și la conducerea cetății Sebeș¹⁹. Nu știm cât timp a deținut această demnitate, probabil patru ani de zile, cert este că și după înlocuirea sa din această funcție a păstrat în continuare castelania cetății din interiorul culoarului Timiș-Cerna²⁰. Potrivit lui Engel Pál castrul Sebeș a reprezentat un *honor* al diferitelor demnități, realitate dovedită prin faptul că la începutul veacului s-a aflat în posesia Marelui Vistier al reginei, pentru ca în deceniul șapte să aparțină Marelui Comis și banului Bulgariei, iar apoi să intre pe rând în stăpânirea palatinului, a comiților de Timiș și a banilor de Severin²¹. Monopolizarea sa de către diferite instituții politice dovedește că importanța cetății era, în primul rând, de natură economică și militară, iar caracterul său administrativ ocupa un loc secundar. Prin urmare, cetatea nu a constituit doar *honor*-ul comitelui de Timiș sau al banului de Severin, ci a intrat și în stăpânirea altor demnitari, neimplicați în administrarea teritoriilor bănățene. Această realitate nu implică neapărat încadrarea Sebeșului într-o unitate administrativă, ci sugerează faptul că deținea un statut distinct din punct de vedere teritorial, aflat în legătură directă cu scaunul de judecată. O dovadă concretă în acest sens este lipsa vreunei implicări a unor instituții administrative exterioare în chestiunile interne ale districtului. Chiar și pentru adevărită pierdere diplomelor de proprietate asupra moșiilor Crivina și Patak, de către nobilii de Temeșel, banul de Severin a convocat *nobilibus et alterius status hominibus comitatum Sebus, Lugas et Mihald*²². În general, o asemenea problemă era înaintată scaunului de judecată comitatens ori în fața unui loc de adevărită, însă districtul Sebeș beneficia de instituții proprii²³. Este binecunoscută adunarea nobililor și cnezilor din patru districte convocată în anul 1391 de

banul Severinului, Nicolae Perény, cu rostul de *inter partes iudicium et justitiam facere*. În locul Mehădiei au fost întrunite districtele Caran și Comiat²⁴. Cele două părți potrivnice care așteptau judecata instituțiilor românești erau nobilii de Mătnic și oaspeții de Caran. Mențiunea este elocventă pentru a dovedi că adunarea nobililor și a cnezilor din districtele românești aveau statutul unor scaune judiciare însă, în acest caz nu a avut loc o judecată efectivă, ci doar depunerea mărturiei în favoarea cnezilor de Mătnic²⁵. Totuși, hotărârea adunării are autoritatea unei sentințe, deoarece banul menționează că judecata sa a fost fundamentată pe mărturia nobililor și cnezilor din cele patru districte²⁶. Nemulțumiți de judecată, oaspeții din Caran au făcut apel în fața curiei regale și astfel, la ordinul regelui pricina a fost rejudecată, însă în fața acelorași instituții.

Documentele păstrate din veacul al XIV-lea sunt puține, dar niciunul nu menționează participarea vreunui castelan al cetății Sebeș la întrunirile instituțiilor românești ale districtului. De asemenea, nici vicecomiții din comitatele vecine nu sunt atestați cu aceste ocazii, singura excepție notabilă fiind legată de dania comitelui Pousa de Zeer. În calitate de demnitar și reprezentant al coroanei acesta deținea autoritatea de a conferi proprietăți, însă doar cnezilor din district. Din alt punct de vedere actul său de înnobilitare nu are un caracter administrativ, el neimplicându-se în problemele organizatorice ale comunității.

Cele trei adunări ale cnezimii și nobilimii districtului nu sunt exponențiale, ci tributare parcimoniei izvoarelor. Într-un singur caz cunoaștem locul de întrunire al adunării, care a fost situat în comitatul Caraș, deci în sediul unui scaun de judecată vecin. Așa cum susținem mai sus excludem posibilitatea ca în această perioadă districtul Caransebeș să fi fost inclus în comitatul de lângă Dunăre. Mărturia în acest sens nu este reprezentată doar de atestarea adunărilor românești din district, ci și de dania comitelui Pousa de Zeer care adevărește că la Sebeș exista un scaun de judecată²⁷.

Demnă de luat în discuție este organizarea administrativă impusă de biserică provinciei cucerite din mâinile lui Ahtum. Cu această ocazie nu dorim perpetuarea unor opinii mai vechi cu privire la corespondența dintre organizarea laică și cea ecleziastică, dar propunem identificarea unei formațiuni administrative distincte pe teritoriul

¹⁸ Engel 1996, 32–34.

¹⁹ Iusztin 2011a, 258.

²⁰ Pesty 1882.

²¹ Df. 285.837; Dl. 47.851; Pesty 1882, 164; Pesty 1876, 52.

²² HD, I/2, 331–332.

²³ Pop 1991, 122; Achim 2000, 67–68.

²⁴ HD I/2, 340.

²⁵ Pop 1991, 123.

²⁶ HD I/2, 341.

²⁷ Pesty 1882, 28–29.

ocupat de arhidiaconatul de Sebeș²⁸. Este posibil ca la sfârșitul sau în a doua jumătate a veacului al XIII-lea, în contextul cuprinzătoarelor transformări sociale și instituționale să fi fost organizată provincia sau districtul Sebeș.

Numărul mărturiilor despre funcționalitatea scaunului de judecată din târgul omonim se înmulțește în secolul al XV-lea, permițându-ne să facem unele aprecieri cu privire importanța sa administrativă. O primă adunare a districtelor Sebeș și Mehădia a avut loc în anul 1402, însă documentele emise cu această ocazie nu s-au mai păstrat. Puținele informații legate de acest eveniment atestă că prezidiul congregației a revenit voievodului Nicolae Csáki, care deținea și calitatea de comite de Timiș²⁹. Din păcate nu cunoaștem în ce loc s-a organizat congregația, care prin prezența celor șase asesori jurați a păstrat caracteristicile specifice instituțiilor românești din districte.

Mai multe informații ne furnizează un act provenit din anul 1419, emis cu ocazia întrunirii districtelor Lugoj, Caran, Comiat și Sebeș. Datorită faptului că demnitatea Banatului de Severin era vacantă în această perioadă, cel însărcinat cu prezidarea adunării a fost Sigismund de Losonc, castelanul cetăților Sebeș, Jdioara, Mehădia și Orșova³⁰. Împreună cu actul din 1391, acest document atestă faptul că cele patru districte, cărora li se adaugă Mehădia, constituiau *honor*-ul banului de Severin, cel puțin în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și la începutul celui următor.

În cazul acestor adunări, care reuneau nobilimea mai multor districte, constatăm existența unor instituții similare congregațiilor comitatense, la care participau autoritățile mai multor comitate și care erau prezidate de demnitari importanți. Analogia a fost observată de istoricii români, însă s-a încercat separarea strictă a celor două instituții, pe motiv că adunările reunite ale districtelor românești s-au constituit ca urmare a nevoilor instituționale ale populației românești³¹. Nu subscriem acestei ipoteze, iar conform dovezilor menționate apreciem că districtele constituiau organisme administrative, distincte, apropiate comitatelor și similare scaunelor săsești și secuiești. Totuși, aceste caracteristici le-au respectat doar districtele din culoarul Timiș-Cerna.

Un document emis în anul 1420 păstrează mărturia depusă de nobilii din districtele Comiat, Lugoj și Sebeș, care au cercetat revendicarea lui

Bogdan, fiul lui Nicolae, fiul lui Măgoia și a rudelor sale³². Adunarea a fost prezidată de același castelan, Sigismund de Losonc, și a adeverit dreptul de proprietate al acestor nobili în situația în care și-au pierdut diplomele de stăpânire.

Fără îndoială toate adunările aduse în discuție nu au avut caracter judecătoresc și i-au redat pe cnezii și nobilii români mai degrabă în postura de martori, decât magistrați, dar, cu toate acestea, hotărârile lor au avut valoarea unor sentințe³³. Totodată, observăm că aceste instituții contopesc toate etapele unui proces desfășurat în interiorul comitatului. Cu alte cuvinte, dacă cauza cneazului Bogdan s-ar fi desfășurat în Timiș, s-ar fi respectat următoarele proceduri: 1) ordinul regelui era expediat scaunului de judecată sau locului de adevărire; 2) instituția aleasă trimitea un om de încredere/ jude nobiliar la fața locului, cu scopul de a întrunii toți megieșii sau vecinii și de a-i chestiona în legătură cu situația proprietăților; 3) Raportul omului de încredere/judelui nobililor era prezentat instituției comitatense, care la rândul său îl înainta regelui sau comitelui³⁴; 4) în situația favorabilă regele emitea actul de consfințire a stăpânirii sub forma privilegiului, dar în situația în care existau contestatari ai dreptului de proprietate, procesul continua până la clarificarea situației, incluzând încă două-trei proceduri judiciare.

Astfel, putem afirma că adunările nobiliare și cneziale românești cumulează atribuțiile scaunului de judecată, ale locului de adevărire, ale juzilor nobiliari, ale oamenilor de încredere ai capitlurilor și ale juraților asesori. Mai mult, instituția românească, prezidată de castelan, are autoritatea de a emite diplome de înnobilitare sau împrumut, fapt ce reprezintă o dovadă incontestabilă a statutului administrativ al celor trei districte.

Este eronat să considerăm, spre exemplu, că districtul Sebeș făcea parte din punct de vedere administrativ din comitatul Timiș, doar pentru că *universitas nobilium et kenesiorum* s-au întrunit, în anul 1439, la ordinul comiților Ioan Marcali și Ladislau Hagymás de Berecsău³⁵. La cererea lui Ladislau de Bizerea, care revendica domeniile strămoșești pierdute de tatăl său, regele Albert porunca comiților de Timiș, la sfârșitul anului 1438, să investigheze situația de la fața locului³⁶. La rândul lor aceștia expediază ordinul nobililor

³² Pesty 1876, 56–57.

³³ Pop 1991, 124–125, 128.

³⁴ Desigur, există situații în care scaunul de judecată sau locul de adevărire puteau rescrie pe baza mărturiilor documente de atestare a stăpânirilor.

³⁵ Comiți de Timiș între anii 1438–1439.

³⁶ HD I/2, 638.

²⁸ Ortvay 1891, 148, 153, 159.

²⁹ HD I/2, 553–555.

³⁰ HD I/2, 508–511.

³¹ Achim 2000, 88.

și cnezilor din districtul Sebeș și nu scaunului timișan, așa cum ne-am fi așteptat. Răspunsul survine câteva luni mai târziu, când obștea cnezilor din district atesta fidelitatea familiei Bizerea față de coroană, întărindu-și relatarea prin depunerea jurământului și atingerea moaștelor din altarul bisericii din Sebeș. Pentru că cei care nu au avut câștig de cauză au lipsit de la prestarea jurământului, adunarea a stabilit un nou termen de judecată, când în prezența comiților urmau să fie reconvocate ambele părți³⁷. Documentul a fost întărit prin pecețile a patru nobili în condițiile în care districtul nu beneficia de un sigiliu propriu. Viorel Achim remarca că această practică reprezenta „o preluare din sistemul instituțional al comitatelor, unde juzii nobililor dispuneau de câte un sigil propriu”³⁸. Această ipoteză coroborată cu toate procedurile demarate în pricina lui Ladislau de Bizerea, ce lipsesc la primele trei adunări ale districtului Sebeș, apropie instituția românească de caracteristicile scaunelor de judecată. Însă, tocmai acest document consemnează, în premieră, că întrunirea instituției a avut loc în *Opido Sebes*³⁹. Din acest moment și până la finele veacului acest târg va constitui permanent sediul adunării districtuale.

Pe de altă parte, nu cunoaștem motivele pentru care regele a emis ordinul comiților de Timiș, în circumstanțele în care demnitatea banului de Severin nu era vacantă în anul 1438⁴⁰. Până în primăvara anului următor funcția a fost deținută de Franc Talloci, care cumula titlaturile comitatelor Caraș și Cuvin⁴¹. Schimbarea autorității politice se datora în totalitate puterii centrale, dar această realitate dovedește că districtul Sebeș nu făcea parte dintr-o unitate administrativă similară comitatului, și nici nu se confunda cu teritoriul banatului.

În anul 1440 are loc o altă adunare la care participă doar nobilii districtului Sebeș, care adevăresc dreptul de proprietate al nobililor de Măciș asupra moșiilor Ciuta și Săsești⁴². Asemeni întruniri anterioare, judecătorii emit un document care, în lipsa unei peceți autentice, a fost întărit cu sigiliul a patru nobili: Dionisei de Mătnic, Ioan de *Villagfalu*, Mihail Bobul și Fiat de Armeniș.

Disputele privind moștenirea continuă în sânul familiei, tot mai numeroase⁴³, astfel că la 30 martie 1447 nobilii, de această dată din

districtul Caransebeș, se întrunesc pentru a adevăra dreptul de stăpânire al nobililor Șerban, Ladislau și Dumitru de Măciș asupra mai multor moșii, în condițiile în care diplomele lor se pierduseră în cursul unei incursiuni otomane⁴⁴. De această dată actul ce consfințează hotărârile adunării a fost întărit cu sigiliile a șase nobili.

Documentul redactat cu ocazia întrunirii următoarei adunări districtuale este mult mai important pentru studiul de față, deoarece confirmă ipoteza noastră cu privire la funcționarea scaunului de judecată. Alături de nobilii, la dezbateri a luat parte Mihail de Cerna, banul Severinului, fapt ce dovedește autoritatea judiciară a instituției. Potrivit actului, în data de 8 august a fost stabilită sentința în pricina dintre nobilii de Măcișul de Jos și Negrilă, iobagul nobilului Gheorghe de Racovița, în urma mărturiilor celor opt asesori jurați, aleși cu această ocazie. Hotărârile adunării au fost luate la Caransebeș, *in sede nostra Judicaria*⁴⁵, denumire care lasă loc unor interpretări cu privire la identitatea așezării. Considerăm că localitatea nu poate fi alta decât târgul Sebeș, iar adunarea este posibil să fi avut loc în aceeași biserică în care, nouă ani mai devreme, a fost depus jurământul în favoarea nobililor de Bizerea.

Orice urmă de îndoială cu privire la propunerea noastră este risipită de actul emis la 15 iunie 1451 de Ioan de Hunedoara care, în calitate de guvernator al Ungariei, porunca nobililor din cele șapte scaune românești să se întrunesc într-o congregație a celor șapte districte și să cerceteze dreptul de proprietate al lui Mihail de Cerna și Nicolae de Bizerea asupra cetății Drencova⁴⁶. Nobilii îndeplinesc ordinul său și se întrunesc în *opidum Sebes* la 13 ianuarie 1452⁴⁷. Porunca guvernatorului dovedește că districtele românești erau organizate sau constituiau organisme administrative similare scaunelor secuiești și săsești. Mențiunea *septem sedium Volahicalium* nu corespunde unui număr de șapte scaune de judecată, situate în cele șapte districte românești, ci atestă statutul autonom al acestora din urmă. Astfel, documentul constituie o dovadă precisă că ținuturile românești din Munții Banatului au fost organizate respectându-se caracteristicile etnice ale populației, fapt ce rezona cel puțin cu o identitate administrativă.

Documentul emis de adunarea scaunelor românești nu s-a mai păstrat, dar cunoaștem sentința și numărul celor care au deliberat, în urma

³⁷ HD I/2, 647.

³⁸ Achim 2000, p.81.

³⁹ HD I/2, p.638.

⁴⁰ Engel 1996, 32–33.

⁴¹ *Ibidem*, 139, 144.

⁴² HD I/2, p.669.

⁴³ Boldea 2002, 246–271.

⁴⁴ HD I/2, 744–745.

⁴⁵ HD I/2, 748.

⁴⁶ HD II/2; Pesty 1882, 61–62.

⁴⁷ HD II/2, 11–13.

răspunsului expedit curții de capitlu din Arad. Au fost înregistrați 21 de nobili, câte doi din districtele Bârzava, Comiat și Carașova; câte patru din districtele Caransebeș, Mehadia și Lugoj și trei din districtul Almăj⁴⁸. Sentința lor are caracteristicile unei adevărate atribuție ce era îndeplinită de obicei de asesorii jurați, însă ordinul guvernatorului a fost destinat juzilor nobilimii⁴⁹. Actul capitlului consemnează că din rândul nobililor, doar cei din districtul Almăj au deliberat în calitate de vecini, în timp ce restul sunt numiți *comprovinciales*⁵⁰, însă constatăm că ei au deținut în același timp statutul juzilor nobiliari și atribuțiile asesorilor jurați. Pe de altă parte, doi dintre aceștia au fost nominalizați în calitate de oameni ai regelui în ordinul guvernatorului către capitlu, respectiv în privilegiul acordat lui Mihail de Cerna și Nicolae de Bizerea⁵¹. Fără îndoială toate aceste informații certifică existența unor instituții specifice comitatelor, care prestau sarcini administrative: oamenii regelui, juzii nobililor și jurații asesori.

De asemenea, aceste mărturii deslușesc încercarea de organizare a districtelor românești după modelul săsesc și secuiesc. Este posibil ca inițiativa să-i fi aparținut guvernatorului, care atunci când obține cetatea Jdioara îi dezleagă pe nobili de sub jurisdicția acesteia, transferându-i sub autoritatea *Sedem Sebeszeek et eius jurisdictionem*⁵².

Este dificil de menționat dacă în această perioadă toate cele șapte scaune românești au constituit împreună un organism administrativ distinct, cert este că districtul Sebeș s-a individualizat prin propriile instituții ca o formațiune teritorială ce beneficia de administrație proprie. Așa cum am remarcat, în afara adunărilor reunite ale districtelor, majoritatea adunărilor nobiliare atestate în Munții Banatului au avut loc în acest district.

Doi ani mai târziu, la Sebeș s-a întrunit o altă adunare a nobililor care a dat câștig de cauză nobililor de Măcișul de Jos în pricina cu banii Severinului. Sentința a fost luată în urma deliberării a șase nobili, din rândul cărora Ioan de Mâtnic, Mihail Bobul și Valentin de Măgura au desfășurat o activitate constantă în cadrul instituțiilor juridico-administrative ale districtului⁵³. Banii au fost nevoiți să confirme hotărârea adunării două săptămâni mai târziu, atunci când emit, în același loc, dovada că nobilii din Măcișul de Jos

beneficiaseră de privilegiile din partea lui Sigismund de Luxemburg⁵⁴.

La 2 iunie 1456 este întrunită adunarea tuturor nobililor și cnezilor din districtul Sebes, *in sede nostra judiciaria...in Karansebes*, care reconfirmă drepturile de stăpânire ale nobililor de Măciș⁵⁵. Hotărârea adunării a fost întărită cu pecețile a patru nobili, practică ce a devenit tot mai frecventă în prima parte a secolului al XV-lea, datorită lipsei unui sigiliu propriu al instituției. Totuși, la întrunirile din 30 mai 1419, respectiv 15 martie 1454, a fost utilizat *sigilo nostro*, dar cei care au prezidat adunările au fost castelanul Sigismund de Losonc și banii de Severin, deci este evident că aceștia au utilizat propriile peceți.

Din această perioadă provin o serie de informații documentare care susțin, nu doar opinia noastră cu privire la caracterul administrativ al districtului Sebeșului, ci atestă existența unei individualități teritoriale pentru cele opt districte românești privilegiate. Izvorul în cauză este celebrul privilegiu acordat nobilimii și cnezimii românești de către Ladislau al V-lea Postumul în anul 1457, păstrat într-un transumpt emis de principele Gabriel Bethlen. Una dintre prevederile sale consemnează că regele va păstra unitatea celor opt districte și nu va dona nimănui porțiuni din teritoriile lor⁵⁶. Este dificil de afirmat dacă acest paragraf confirmă o identitate administrativă, distinctă pentru districtele românești, cert este că acestea sunt evidențiate drept unități teritoriale separate care, în același timp, formează un întreg ce nu este subordonat decât coroanei. Mai mult, regele afirmă că nobilii și cnezii nu vor fi judecați de nimeni în afara comitelui și a vicecomitelor proprii, după care vor putea face apel în fața curiei. Însă dispoziția care nu mai lasă nicio urmă de îndoială cu privire la caracterul administrativ al celor opt districte este mențiunea potrivit căreia dările și taxele vor fi strânse de judele nobililor, ales de acești români⁵⁷. Or, tocmai această instituție reprezenta prima condiție pentru funcționarea unei unități administrative⁵⁸. Împreună cu jurații asesori, judele nobililor beneficia de o activitate reglementată de documente și cutume, pe suprafața delimitată a districtului. Remarcăm totuși că în cazul districtelor românești

⁴⁸ Achim 2000, 94.

⁴⁹ HD II/2, 3.

⁵⁰ HD II/2, 11–13.

⁵¹ HD II/2, 1–3.

⁵² DL.59.745.

⁵³ HD II/2, 45; Pesty 1882, 68.

⁵⁴ Pesty 1882, 68–70.

⁵⁵ HD II/2, 68–69.

⁵⁶ HD II/2, 92: *Et quod huiusmodi octo Districtus ab invicem non separabimus, nec aliquem ex eis alicui donabimus...*

⁵⁷ HD II/2, 93: *nec aliter pro exactione huiusmodi Birsagiorum, nisi sumpto secum Iudice Nobilium eorundem Valachorum exire valeant modo aliquali.*

⁵⁸ Zsoldos 1999, 166; Tringli 2009, 497; Tóth 2010, 409.

instituțiile care nu pot fi omise din această discuție sunt adunările cneziale și nobiliare.

Privilegiul menționează, de asemenea, că dările nobililor și românilor din cele opt districte urmau să fie strânse de acest jude al lor, despre care nu deținem nicio informație până în această perioadă. Primul jude al districtului Caransebeș este menționat la începutul anului 1457 în persoana lui Ștefan Sartor, care împreună cu jurații asesori adevărați un schimb de proprietăți între Ștefan Macho și Andrei Dan⁵⁹. Interesant este faptul că cel din urmă poartă și el titlul de *Judex de predicta Karansebes*. Această informație sugerează că în fruntea districtului s-au aflat doi juzi nobiliari, totuși documentele ulterioare certifică existența unui singur jude⁶⁰. Există, de asemenea, posibilitatea ca Andrei Dan să-l fi precedat pe Ștefan Sartor, dar nici în acest sens nu deținem informații. Pe de altă parte, ne întrebăm dacă exista în paralel un jude al nobilimii din district și un jude al orașului Sebeș? În privința acestei chestiuni primim informații satisfăcătoare de la izvoarele documentare ulterioare.

O altă noutate furnizată de acest document este menționarea sigiliului orașului. De-a lungul veacului al XV-lea, actele emise cu ocazia adunărilor sau a scaunelor de judecată au fost pecetluite cu sigiliile juraților asesori sau ale nobililor participanți dar, în afara acestui moment, sigiliul orașului mai este menționat în anul 1474.

Un an mai târziu regele Matia Corvin oferea dreptul de strămutare iobagilor din Caran și Sebeș, la cererea juzilor Toma Nyreg, respectiv Grigore și a juraților asesori, Sandrin și Gheorghe. Din sentința dinastului aflăm că cei doi juzi îi reprezentau pe toți locuitorii celor două târguri⁶¹. Prin urmare, este greu de afirmat dacă Grigore era judele nobililor din districtul Sebeș, în contextul în care nu reprezenta nobilimea districtului, iar potrivit izvoarelor, în anul 1457, jude fusese Ștefan Sartor. Mai plauzibilă este identificarea sa cu judele sau delegatul orașului Sebeș.

Ulterior resimțim iarăși parcimonia izvoarelor, astfel că până în anul 1474 nu este atestată nicio întrunire a românilor din Caransebeș⁶². Cu această ocazie este menționat judele nobililor din districtul Caransebeș, Andrei Faber, și șase jurați asesori. Documentul este important și datorită faptului că dovedește că în această perioadă orașul beneficia de peceți proprii⁶³.

Trei ani mai târziu, cei care au prezidat adunarea districtului au fost vicebanii de Severin, iar alături de ei este menționat Andrei de *Waralia*, în calitate de *judex nobilium*⁶⁴. Același jude figurează în documentul emis de scaunul de judecată din anul 1484, având și calitatea de crainic. Forul a fost prezidat de Lăzăruș de Almăj și Dragul, care dețineau titulatura de vicebani de Caransebeș⁶⁵. Probabil aceste calități sunt legate de atribuțiile lor militare, în condițiile în care, cinci ani mai târziu același Lăzăruș avea funcția de viceban de Severin⁶⁶, iar 20 ani mai târziu o rudă a sa deține calitatea de castelan de Sebeș⁶⁷.

La fel ca în cazul comitatelor, judele nobililor din districtul Caransebeș activa o perioadă mai lungă de timp. Andrei de *Waralia* a deținut funcția 7 ani de zile, iar urmașul său, Mihail de Zlatna, a avut calitatea de *judex nobilium* între anii 1485–1492⁶⁸.

În anul 1493 au avut loc două adunări despărțite de un interval de timp de o lună. Prima, întrunită la 24 octombrie, a fost prezidată de Ladislau Sas, jude de Caransebeș, iar cea din 21 noiembrie, de oficialul de Sebeș, Blasiu de Plugovița și judele nobililor din districtul omonim, Ioan Costea. Aceste realități atestă existența a două funcții distincte, deoarece considerăm că Ladislau Sas nu era jude al nobilimii, ci un funcționar al târgului.

Judele de Caransebeș reprezenta o instituție distinctă de cea a judeului nobilimii, care nu reprezenta cnezimea nobilă a districtului. Următoarele izvoare documentare confirmă această ipoteză. Astfel, în anul 1494, în luna mai au avut loc, de asemenea, două întruniri. Prima a fost prezidată de Mihail Lazăr și Blasiu de Plugovița, în calitate de oficiali de Sebeș, împreună cu Neagotă de Negotești *judex nobilium districtus eiusdem*⁶⁹, și a fost organizată într-o zi de joi. A doua a fost întrunită marți, 27 mai, reunind nobilimea districtului Caransebeș, iar ședințele sale au fost prezidate de Nicolae Lazăr, jude și căpitan și aceiași Mihail Lazăr și Blasiu de Plugovița, de data asta în calitate de castelani de Sebeș⁷⁰. Pare improbabil ca în decurs de două săptămâni, judele nobililor să fi fost schimbat din funcție, dar pe de altă parte, este inexplicabilă lipsa sa de la adunarea districtului. Nu știm nici ce importanță deținea acest jude și căpitan de Sebeș în raport cu celelalte funcții, în contextul în care

⁶⁴ Pesty 1876, 82.

⁶⁵ Pesty 1882, 94.

⁶⁶ HD II/2, 311.

⁶⁷ HD II/2, 360–361; Pesty 1882, 115–116.

⁶⁸ vezi Tabelul I.

⁶⁹ DI. 65438; HD II/2, 359–360; Pesty 1882, 114–115.

⁷⁰ HD II/2, 360–361; Pesty 1882, 115–116.

⁵⁹ Pesty 1882, 71–72.

⁶⁰ vezi Tabelul I.

⁶¹ Pesty 1882, 73.

⁶² vezi Tabelul I.

⁶³ Pesty 1882, 85–86.

este menționat primul în rândul autorităților prezente. După cum putem constata, judele nobililor este menționat în documente, de la prima atestare și până la finalul secolului al XV-lea, în urma vicebanilor de Severin sau a oficialilor din Sebeș⁷¹. Astfel, există posibilitatea ca Nicolae Lazăr să fi fost superiorul castelanilor de Sebeș.

Ultimul jude nobiliar al districtului în acest veac a fost Gheorghe de Ulpar, care era unul din cei doi *probos viros*, desemnați pentru hotărnicirea pădurii revendicate de Gheorghe Găman de Bizerea și Ioan de Bizerea în anul 1499⁷².

Prin urmare, constatăm că aceste documente nu prezintă o situație izolată, ci adevărată prezență constantă a judeului nobilimii în cadrul adunărilor de la Caransebeș⁷³. Funcționarea unei asemenea instituții constituie dovada indubitabilă că prevederile privilegiului din anul 1457 nu au fost niște promisiuni deșarte, ci drepturile juridice și sociale ale românilor au fost respectate.

Desigur, admitem că nu există informații documentare cu privire la acei comiți ai nobilimii și cnezimii române, menționați în privilegiu. Cei mai îndreptățiți demnitari care ar corespunde acestui profil sunt comiții de Timiș, dar în afara perioadelor în care banii Bulgariei cumulau conducerea întregii provincii bănățene sau atunci când funcția banului de Severin era vacantă, ei nu au reprezentat autoritatea politică a districtului. Doar astfel se justifică faptul că titularii comitatului Timiș erau și castelanii cetății Sebeș în anii: 1325, 1368, 1386, 1439, 1443–1456⁷⁴. Ni se atrage atenția, totuși, că în perioada în care Ioan de Hunedoara a acumulat conducerea unităților administrative din Banat, familiarii săi nu au fost considerați baroni⁷⁵.

În ceea ce privește adunările și scaunele de judecată din Caransebeș, niciun document nu atestă prezidarea lor de comitele sau vicecomiții de Timiș, excepție făcând ordinul transmis de Pavel Chinezu către nobilimea districtului, la a cărei ședință a participat și un om venit din partea sa, dar și a banilor de Severin⁷⁶. De asemenea, există o mărturie potrivit căreia în anul 1402, Nicolae Csáki a prezidat adunarea districtelor Sebeș și Mehadia, însă în această perioadă acesta era voievod al Transilvaniei⁷⁷.

În schimb banii sau reprezentanții lor au luat parte la cca 40% din adunări și scaunele de judecată

ale cnezilor și nobililor români din Caransebeș în secolele XIV–XV⁷⁸. În urma acestor constatări este evident cine îndeplinea sarcina de comite al vlahilor din acest district. Apreciem că banii de Severin nu au mai primit această titlatură datorită faptului că dețineau castelania Sebeșului în calitate de *honor*, iar pe de altă parte un asemenea titlu s-ar fi raportat la toți românii din regat, în contextul în care ei îi guvernau doar pe românii din Munții Banatului.

De aceea este anacronic și lacunar să vorbim despre autonomia districtelor românești din Munții Banatului, constituite pe baze etnice, în situația în care instituțiile prin care acestea au fost organizate reprezentau reflexia organismelor administrative ale regatului maghiar.

Istoricii nu au negat fără motive existența statutului administrativ distinct al districtului Caransebeș, deoarece opiniile lor au fost fundamentate pe izvoare scrise. Un document din anul 1436 localizează câteva așezări aflate la capătul sudic al culoarului Timiș-Cerna în comitatul Timiș⁷⁹. Mult mai explicit este documentul emis în anul 1475, care atestă că moșia Bizerea care cuprindea satele: *Kalwa, Plese, Warthalowa, Felsew et Alsö Ramna, Glamboka, Zlatina, Ohabyca, Kethmyhelencz, Laczkan, Apadya, Sachyal, Henserowa, Bolwasnicza* era situată în *Comitatu Themesiensi in districtu Sebes existentibus et habitis*. Cu această ocazie este amintită și posesiunea *Meell/Mal*, care este localizată doar în district⁸⁰. Cinci ani mai târziu alte localități ale districtului Sebeș⁸¹ erau situate în *districtu Zewreniensi*⁸². În schimb, la finalul deceniului nouă, două documente menționează comitatul Sebeș⁸³.

În anul 1491, posesiunea Bizerea era localizată în *districtu Sebes Comitatus Themesiensis existente*⁸⁴. Două acte emise anul următor consemnează că posesiunea *Mal*⁸⁵, împreună cu satele *Kalowa, Plesa, Vorchorowa, Ravna, Glomboka, Zlathina, Mihalyencz, Bolwasnicza, Hanzorowa, Apadya, Laczkan et Zachel* se aflau în *districtu de Karansebes et sub Banatu Zewriniensi existentibus*⁸⁶. În cazul

⁷⁸ vezi Tabelul I.

⁷⁹ Pesty 1882, 31: Cerna, Topleș, *Jardasticza, Prapatha, Kiralymeze* (districtul Mehadia).

⁸⁰ Pesty 1882, 86–87.

⁸¹ Pesty 1876, 43–45.

⁸² Pesty 1882, 90: *felseu Bolwasnyca, Also Bolwasnyca, Kezebseu bolwasnyca, hwzarczky, Cliarzyky, Zepmezeye et Cryua*.

⁸³ Pesty 1882, 101–102.

⁸⁴ Pesty 1882, 105–106.

⁸⁵ Pesty 1882, 108–109.

⁸⁶ Pesty 1882, 111.

⁷¹ vezi Tabelul I.

⁷² HD II/2, 418–419; Pesty 1882, 126–127.

⁷³ vezi Tabelul 2.

⁷⁴ Iusztin 2011a, 258–265, vezi tabelul.

⁷⁵ Engel 1996 (CD-ROM).

⁷⁶ HD II/2, 286–287; Pesty 1882, 97.

⁷⁷ HD I/2, 553–555.

satului Glimboca, aceeași poziționare administrativă este confirmată în anul 1499⁸⁷.

Potrivit primului document adus în discuție, districtul Mehadia s-ar fi aflat în comitatul Timiș, situație în care unitatea administrativă ajungea până la Dunăre, iar întregul culoar Timiș-Cerna era situat între hotarele sale. Nu știm în ce context a fost realizată această imagine administrativă, cert este că oamenii regelui nominalizați pentru introducerea în stăpânire a nobililor de Cerna proveneau din districtul românesc⁸⁸. O explicație plauzibilă este oferită de faptul că, până la sfârșitul lunii aprilie 1436, scaunul banului de Severin era vacant⁸⁹, astfel că *honor*-ul cetății Sebeș revenea comitelui de Timiș. Desigur, în acest caz districtul nu era inclus automat între hotarele comitatului, ci intra sub autoritatea titularului său.

În privința actului care localiza posesiunile familiei Bizerea în districtul Sebeș și comitatul Timiș nu există nicio incertitudine, mai ales că a fost redactat de capitlul de Cenad⁹⁰. Pe de altă parte, în anul 1475 funcția banului de Severin era ocupată⁹¹, motiv pentru care nu putem explica de ce s-a optat pentru o asemenea poziționare administrativă. Prin urmare suntem nevoiți să acceptăm că districtul Sebeș era situat în cadrul comitatului Timiș.

Totuși, incertitudinile sunt amplificate de documentele ulterioare. Astfel, scrisoarea din anul 1480 situează localități ale districtului Sebeș în districtul Severin. Documentul păstrează dovezi clare de incertitudini în privința localizării așezărilor, deoarece în rândul patru, deasupra cuvântului *Zewreniensis* s-a adăugat ulterior, cu altă pastă, cuvântul *districtus*, iar la sfârșitul frazei este tăiată mențiunea *ac Jaz, Mezfalw, Cherenyes et Keregh vocatas in de Sebes districtibus...*⁹². Constantă rămâne localizarea așezării Bizerea, care și în anul 1491 este situată în interiorul districtului Sebeș, aflat la rândul său în comitatul Timiș. Mai mult, pentru introducerea în stăpânire a lui Nicolae de Bizerea sunt nominalizați oameni ai regelui din comitat⁹³. Acest exemplu reprezintă singurul caz în care constatăm că o instituție a comitatului și-a desfășurat atribuțiile în interiorul districtului. Însă, se impune observația că omul regelui era delegat, cu anumite ocazii, în afara comitatului în care își avea reședința⁹⁴.

Apoi, la sfârșitul secolului majoritatea așezărilor din district sunt localizate *sub banatu Zewriniensi existentibus*. Această expresie nu face decât să confirme ipoteza noastră, deoarece în traducere consemnează că unitatea administrativă se afla sub conducerea/autoritatea⁹⁵ banatului de Severin. În concluzie, districtul Sebeș se afla din punct de vedere politic sub autoritatea banului, iar administrativ beneficia de instituții proprii.

Evident nu ne rămâne decât să constatăm contradicțiile dintre documentele care localizează districtul în comitatul Timiș și cele care, la scurt timp, îl poziționează sub autoritatea banatului de Severin. Această realitate o punem pe seama faptului că în perioade destul de dese scaunul banului rămânea vacant.

Este destul de evident că, în ceea ce privește districtul Caransebeș, deținem destule mărturii despre funcționarea unor instituții care au asigurat administrația sa și, prin urmare, contestarea ipotezei care localiza districtul românesc în comitatul Timiș sau ca reprezentând o porțiune a banatului de Severin.

Îndeosebi pe parcursul secolului al XX-lea s-a susținut constant ipoteza autonomiei districtelor românești din Banat, mai ales a celor privilegiate. Acest concept nu ni se pare potrivit pentru a-l integra terminologiei corespunzătoare epocii studiate, fiind specific unor perioade ulterioare. În schimb propunem, în cazul districtului Caransebeș, o identitate administrativă specifică comitatelor, dar nu similară. Beneficiind de instituții administrative și juridice proprii, care delibeau în baza unui drept românesc, teritoriul său nu putea fi încadrat între hotarele comitatului Timiș, deoarece acest organism deținea nu doar instituții proprii, ci și cutume care nu erau identice cu ale altor unități administrative⁹⁶. Prin urmare, districtul Caransebeș constituia în sine o unitate administrativă, care indiferent de conducerea politică, nu se confunda cu alte instituții similare.

⁸⁷ Pesty 1882, 126.

⁸⁸ Pesty 1882, 31.

⁸⁹ Engel 1996 (CD-ROM).

⁹⁰ Pesty 1882, 86–87.

⁹¹ Fenyvesi 1993, 263.

⁹² Dl. 30.222.

⁹³ Pesty 1882, 105–106.

⁹⁴ Iusztin 2011 b, 75.

⁹⁵ Guțu 2003, 1268.

⁹⁶ Dl.92.297; (Zs.II/2, 5768).

Tabel I. Scaunele de judecată și adunările nobiliare și cneziale din districtul Caransebeș (sec. XIV–XV).

Adunările	Participanții/ Caracterul adunării	Prezidiu	Pricini judecate	Locul întrunirilor Caransebeș ?	Zua	Sigilii	Referințe
IX 1369	<i>universitas kenezorum et aliorum olaborum, item cives et universi divites et pauperes de civitate eiusdem</i>		Doleanțele nobililor și a celorlalți români din districtul Sebeș.	Caransebeș ?			DRH, C, XIII, 631-632.
1389/1390	<i>nobilibus et alterius status hominibus comitatum Sebus, Lugas, et Mihald</i>	• Banul de Severin, Ioan Kaplai	Adeverirea dreptului de proprietate a cnezului nobil, Petru Deș de Temeșel, asupra moșiilor Crivina și <i>Patak</i> .				HD I/2, 331-332.
23 X 1391	<i>Nobiles et kenezios districtuum et prouinciarum quator scilicet de Sebes, de Lugos, ac de Karan et Kompuathi</i>	• Banul de Severin, Nicolae Perény	Pricina dintre nobili de Mătnic Cuvin și locuitorii orașului Caran.	Cuvin	Luni		HD I/2, 340-341.
1402	Adunarea nobililor din districtele Sebeș și Mehadia	• Nicolae Csáki, voievod de Transilvania, comite de Timiș și Solnoc, jude al cumanilor. • Asesori jurați: 1. Castelanii de Sebeș, Ioan Balog și Mihai de <i>Wran</i> 3. Nicolae, fiul lui Budislau 4. Stoian de Cerna 5. Ladislau, fiul lui <i>Pethou</i> 6. Farcaș de Mătnic	Pricina dintre cnezii Ștefan, Raiu și Dobre, și nobilii de Temeșel.				HD I/2, 553-555.
30 V 1419	<i>Nobilibus et kenezys Sebes, lugas, karan et kompuath districtuum</i>	• Castelanelul Sigismund de Losonc	<i>Item.</i>	<i>Opido Karan</i>	Marti	<i>patentes Sigilli nostri</i>	HD I/2, 508-511; Pesty 1882, 289-294.

Adunările	Participanții/ Caracterul adunării	Prezidiu	Pricini judecate	Locul întrunirilor	Ziua	Sigilii	Referințe
25 VII 1420	<i>Nobiles et kenezis</i>	<ul style="list-style-type: none"> Castelanul Sigismund de Losonc Asesori jurați: <ol style="list-style-type: none"> Petru Belen Nicolae de Măcițaș Ioan și Blasiu de Mătnic Ștefan, fiul lui Emeric de <i>Zepmezew</i> Ladislau, fiul lui Luca. Petru Sarga Simon de <i>Olahat</i> Vasa de Gamza Gruban de Remetea Ladislau de Cornet Daga de <i>Dagafalua</i>. 	Adeverirea dreptului de proprietate al nobililor de Măgoia	Jldioara	Joi		Pesty 1876, 56-57.
12 III 1439	<i>universitas nobilium et Keneziorum districtus Sebes</i>		Adeverirea fidelității față de coroană a lui Ladu de Bizerea și a urmașilor săi.	Sebeș	Joi	<ol style="list-style-type: none"> Ioan de Mătnic Iacob de Pogănici Ioan de Măcițaș Ioan de Bizerea. 	HD I/2, 646-647.
26 III 1439	<i>Item</i>		Item.	Sebeș	Joi		HD I/2, 646-647.
7 IV 1440	<i>universi nobiles in districtu Sebes commorantes</i>		Adeverirea dreptului de proprietate al nobililor de Măcițaș.	Sebeș	Joi	<ol style="list-style-type: none"> Dionisie de Mătnic Ioan de <i>Vilagfalu</i> Mihail Bobul Fiat de Armeniș. 	HD I/2, 669-670.
30 III 1447	<i>universi nobiles de districtu Karansebes</i>		Adeverirea dreptului de stăpânire a nobililor Șerban, Dumitru și Ladislau de Măcițaș asupra a 11 sate din același district.	<i>Karansebes</i>	Joi	<ol style="list-style-type: none"> Nicolae de Bizerea Dionisie de Mătnic Fiat de Armeniș Luca de Măcițaș Mihail Bobul Andrei Stan 	HD I/2, 744-745; Pesty 1882, 390.
8 VIII 1448	<i>Universi nobiles de districtu Sebes</i>	<ul style="list-style-type: none"> Mihail de Cerna, ban de Severin 	Pricina dintre nobilii de Măcițașul de Jos și Negriță, iobagul nobilului Gheorghe de Racovița.	<i>Karansebes</i>	Joi	<ol style="list-style-type: none"> Bogdan de Mătnic Mihail Bobul Nicolae Nața Valentin de Măgura 	HD I/2, 748; Pesty 1878, 56.

Adunările	Participanții/ Caracterul adunării	Prezidiu	Pricini judecate	Locul întrunirilor	Ziua	Sigilii	Referințe
13 I 1452	<i>Nobilibus viris judicibus Nobilium Septemsedium vohalicatum</i>	<ul style="list-style-type: none"> •Acesorii jurați: 1. Ioan de Siliște 2. Blasiu de Gârlişte 3. Ioan, fiul lui Dragomir 4. Andrei Dan de Caransebeș 5. Dionisie de Mâtnic 6. Ioan de Mâtnic 7. Fiat de Armeniș 8. Petru Fodor de de <i>Serked</i> 9. Petru Dobrota de <i>Zepmezeu</i> 10. Ștefan Șişman de Buziaș 11. Nicolae Vizeș de <i>Zaldobagh</i> 12. Ioan Waydafy 13. Petru Deș de Temeșel 14. Olciul de Bogăltin 15. Ladislau Deze de Domașnea 16. Luca de <i>Luky</i> 17. Gheorghe, fiul lui Maro de Caraș 18. Filip Bachi 19. Egrîdu, castelan de Bârzava 20. Ladislau Muscă 21. Ioan literatul 	Adeverirea dreptului de proprietate al lui Mihail de Cerna și Nicolae de Bizerea asupra cetății Drencova.	<i>Opidum Sebes vocatum Sedem scilicet Judiciarium principalem Septem Sedium Nobilium Walachicatum</i>	Joi		HD II/2, 12; Pesty 1878, 62-64.
28 II 1454	<i>universi nobiles de dsstrictu Sebes</i>	<ul style="list-style-type: none"> •Acesorii jurați: 1. Ioan de Mâtnic 2. Mihai de Mâtnic 3. Ladislau de Bizerea 4. Ștefan de Maciova 5. Mihail Bobul 6. Valentin de Măgura. 	Adeverirea privilegiilor obținute de nobilii din Măcișul de Jos.	<i>Karansebes</i>	Joi	1. Fiat de Armeniș 2. Bogdan de Mâtnic	HD II/2,45; Pesty 1878, 68.
15 III 1454		<ul style="list-style-type: none"> • Mihail de Cerna și Petru <i>Danch</i> de Sebeș, bani de Severin. •Acesorii jurați: 1. Ioan de Mâtnic 2. Mihai de Mâtnic 3. Ladislau de Bizerea 4. Ștefan de Maciova 5. Mihail Bobul 6. Valentin de Măgura. 	Confirmarea privilegiilor obținute de nobilii din Măcișul de Jos.	<i>Karansebes</i>	Vineri	<i>Sigillo nostro</i> Documentul păstrează urmele a două peceti.	Pesty 1878, 68.

Adunările	Participanții/ Caracterul adunării	Prezidiu	Pricini judecate	Locul întrunirilor	Ziua	Sigilii	Referințe
2 VIII 1456	<i>Vniuersitas nobilium et keneziorum de disRICTU Karansebes</i>		Adeverirea dreptului de proprietate al nobililor de Măcițaș.	<i>Karansebes</i>	Vineri	1. Nicolae de Bizerea 2. Fiat de Armeniș 3. Dionisie de Mătnic 4. Nicolae de Norocca	HD III/2, 68-69; Pesty 1882, 402.
25 I 1457		<ul style="list-style-type: none"> judele nobililor din Caransebeș: Ștefan Sartor Asesorii jurați: <ol style="list-style-type: none"> Petrus <i>Bonus</i> Andro Emericus <i>Lutifigulus</i> Dominic Toma <i>Nereu</i> 	Adeverirea unei vânzări de bunuri imobiliare realizată între Andrei Dan, judele din Caransebeș și Ștefan Macho.	<i>Karansebes</i>	Marți	<i>Sigillo nostre ciuitatis antiquo munimine roboratas</i>	Pesty 1878, 71-72.
5 VIII 1474		<ul style="list-style-type: none"> judele nobililor: Blasiu Faber Asesorii jurați: <ol style="list-style-type: none"> Mihai <i>Mezey</i> Iacov de Severin Martin de <i>Patak</i> Ioan <i>Danch</i> George <i>Mercator</i> Lazăruș 	Contractul de vânzare cumpărare încheiat între nobilii Maraz, locuitori din orașul Timișoara și Andrei de Ruginoasa și Mihai Mesaros.	<i>Karansebes</i>	Marți	<i>Sigillo nostre Ciuitatis</i>	Pesty 1878, 85-86.
30 X 1477	<i>uniuersis nobilibus disRICTUS Karansebes</i>	<ul style="list-style-type: none"> vicebanii de Severin: Iacob Marga și Rain Votevod judele nobililor: Andrei de <i>Waralia</i>. 	Pricina dintre Gheorghe de Bizerea și <i>Kopaz</i> de Vad.	<i>Opidum Sebes</i>	Joi	1. Iacov de Marga 2. Andrei de <i>Waralia</i> 3. Mihai de Mătnic 4. Dumitru de Măcițaș	HD III/2, 248-249; Pesty 1876, 82.
6 V 1484		<ul style="list-style-type: none"> vicebanii de Caransebeș: Lazăruș de Almăj și Dragul judele nobililor: Andrei de <i>Waralia</i> Asesorii jurați: <ol style="list-style-type: none"> Ladislau Pobora Nicolae <i>Orsagh</i> Ștefan de Grozăvești Nicolae de Bocoșnița. 	Pricina dintre Gheorghe Găman de Bizere și văduva lui Ladislau de <i>Lacyugh</i> .	<i>datis in Sede nostra Iudiciaria</i>	Joi	<i>Sigillis vice banorum et ipsius Andree Craynik.</i> Actul păstrează urmele a trei peceti.	DI.73029; Pesty 1878, 93-94.

Adunările	Participanții/ Caracterul adunării	Prezidiu	Pricini judecate	Locul întrunirilor	Ziua	Sigilii	Referințe
10 III 1485	<i>Nobiles comprovinciales districtus oppidi Sebes</i>	<ul style="list-style-type: none"> judele nobililor: Mihai Zlathna omul comitelui și al vicebanilor de Severin: <i>Palygrad</i> omul regelui: Mihail de Măcițaș omul capitulului: Ladislau de <i>Somylo</i> 	Pricina dintre Ladislau de Racovița și Nicolae Bizerea	<i>Opidum Karansebes</i>	Joi		HD II/2, 286-287; Pesty 1878, 94-97.
7 IV 1485	<i>Item</i>	<i>Item</i>	<i>Item</i>	<i>Item</i>	<i>Item</i>		HD II/2, 286-287; Pesty 1878, 94-97.
26 III 1489 ⁹⁷	Scaun de Judecată	<ul style="list-style-type: none"> vicebanii de Severin, Lăzaruș de Almăj și Blasiu de Plugovița Judele nobililor din districtul Caransebeș: Mihail de Zlatna. 	Pricina dintre Gheorghe Găman de Bizerea și Mihail de Măcițaș	<i>Karansebes</i>	Joi		HD III/2, 311; Pesty 1878, 99-100.
1489/1490		<ul style="list-style-type: none"> banul și vicebanul de Severin juzii nobililor și jurații asessori din districtul Caransebeș. 	Pricina dintre Matei de Bărzava și nobilii Paul și Nicolae <i>Nyakazo</i> .				Pesty 1882, 466-467.
12 I 1492	Scaun de judecată	<ul style="list-style-type: none"> vicebanii de Severin: Mihail Lazăr de Almăj și Blasiu de Plugovița judele nobililor din districtul Caransebeș: Mihail de Zlatna. asesorii jurați: <ol style="list-style-type: none"> Petru de Tincova Ladislau Floca Mihail de Măcițaș Ladislau Pobora Sandrin de Mătnic Neagotă de Negotești. 	1) Elena, văduva lui Nicolae Bizerea a zălogit lui Gheorghe Găman de Bizerea jumătate din moșia Mal 2) Gheorghe Găman de Bizerea protestează împotriva lui Ioan de Bizerea. 3) Sentință adoptată în pricina dintre Elena de Bizerea și Gheorghe Găman de Bizerea	<i>Karansebes</i>	Joi	1)	HD III/2, 330; Pesty 1878, 108-109.
24 X 1493	Adunare nobiliară	<ul style="list-style-type: none"> Judele de Caransebeș: Ladislau Sas. jurații asessori: <ol style="list-style-type: none"> Mihai Lazăr Barnaba Dragomir Nicolae <i>Knexa</i> Ludovic Sas Clement <i>Magnus</i> Toma <i>Magnus</i> 	Adeverirea vânzării unei curți cu casă, de către Matei de Arad și familia sa lui Ladislau Fiat.	<i>Karansebes</i>	Joi	2) actul păstrează urmele a trei pecceți. 3) actul păstrează urmele a trei pecceți.	Dl. 73032. HD II/2, 332-334; Pesty 1878, 110-111. Dl. 65435. HD II/2, 332-334; Pesty 1878, 111-112. HD III/2, 334-335; Pesty 1878, 112-113.

⁹⁷ Pentru soluționarea acestei pricini au avut loc cel puțin trei scaune de judecată.

Adunările	Participanții/ Caracterul adunării	Prezidiu	Pricini judecate	Locul întrunirilor	Ziua	Sigilii	Referințe
21 XI 1493	Adunare nobiliară	<ul style="list-style-type: none"> • Oficial de Sebeș: Blasiu de Plugovița • judele nobililor din districtul Sebeș: Ioan Costea 	Nobilul Gheorghe Găman i-a despăgubit pe creditorii lui Nicolae de Bizerea.	<i>Karansebes</i>	Joi	1. Blasiu de Plugovița 2. Ioan Costea	HD III/2, 335; Pesty 1878, 113.
15 V 1494	Adunare nobiliară	<ul style="list-style-type: none"> • oficialii de Sebeș: Mihai Lazăr de Almaj și Blasiu de Plugovița • judele nobililor: Neagotă de Negotești 	Gheorghe Găman de Bizerea a plătit suma pe care o datora Nicolae de Bizerea, nobilului Petru <i>Wálkasyn</i> de Carasova.	<i>Karansebes</i>	Joi	actul păstrează urmele a trei peceti.	HD III/2, 359-360; Pesty 1878, 114-115.
27 V 1494	<i>universi nobiles districtu Karansebes</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Nicolae Lazăr, jude și căpitan • Castelanii cetății Sebeș: Mihail Lazăr și Blasiu de Plugovița • jurații asoroi: <ul style="list-style-type: none"> 1. L. Ladislau Floca 2. Barnaba Dragomir 3. Nicolae Rucea 4. Clement <i>Magnus</i> 5. Matei <i>Zupa</i> 6. Toma <i>Magnus</i> 	Pricina dintre nobilul Ioan Părcălab și locuitorii târgului Caran.	<i>Karansebes</i>	Marti	actul păstrează urmele a două peceti.	HD III/2, 360-361; Pesty 1878, 115-116.
6 VI 1499	<i>Ceteris nobilibus districtus de Karansebes</i>	<ul style="list-style-type: none"> • banii Severinului: Iacob Gărlîște și Petru Tharnok de Măcicaș • <i>duos probos</i>: judele nobililor, Gheorghe de <i>Ulpar</i> și Neagotă de <i>Korobomafalva</i> • banii Severinului: Iacob Gărlîște și Petru Tharnok de Măcicaș. 	Hotărnicirea unei păduri revendicate de Gheorghe Găman și Ioan de Bizerea.	<i>Opido Sebes</i>	Joi	actul păstrează urmele a două peceti.	HD III/2, 418-419; Pesty 1878, 126-127.
8 VIII 1499			Adeverirea împăcării între nobilii de Zorlenț și Albu cu Doroteea, soția lui Gheorghe Găman de Bizerea.	<i>Karansebes</i>	Joi	actul păstrează urme de peceti.	HD III/2, 419-420; Pesty 1882, 474-475.

BIBLIOGRAFIE

- Achim 2000
Viorel Achim, *Banatul în Evul Mediu*, București (2000).
- Arion 1938
Dinu C. Arion, *Cnejii (Chinejii) români. Contribuții la studiul lor*, București (1938).
- Boldea 2002
Ligia Boldea, *Nobilimea românească din Banat în secolele XIV-XVI (origine, statut, studiu genealogic)*, Reșița (2002).
- Cotoșman 1944
Gheorghe Cotoșman, Privilegiile românilor în cadrul districtelor valahe bănățene. Nobilii și chenezii români bănățeni. *RISBC*, XII, (1944).
- Drăgălina 1899
Patriciu Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, I, Caransebeș (1899).
- DRH, C, XIII
Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, XIII, ed. I. Dani, K. Gündisch, V. Pervain, A. Răduțiu, A. Rusu, S. Andea, București (1994).
- Dl.
Magyar Országos Levéltár, *Mohács előtti gyűjtemény*.
- Engel 1996
Pál Engel, *Magyarország világi Archontológiája 1301–1457*, I, Budapest (1996) (CD-ROM).
- Fenyvesi 1993
László Fenyvesi, A temesközi-szörénységi végvárvidék funkcióváltozásai (1365–1718). *Végvárak és régiók a XVI–XVII. században*, *Studia Agriensia*, 14, (1993), Eger.
- Guțu 2003
Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, ed. II, București (2003).
- HD
Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, ed. Nicolae Densușianu, I–II, București (1887–1891).
- Iusztin 2011a
Zoltán Iusztin, Comitele de Timiș. Un baron a regatului medieval maghiar. *AnB*, S.N., Arheologie-Istorie, XIX (2011).
- Iusztin 2011b
Zoltán Iusztin, Oamenii regelui – aspecte instituționale din prima parte a secolului al XIV-lea de pe teritoriul Transilvaniei și al Banatului medieval. *Apulum*, XLVIII (2011).
- Meruțiu 1929
Vasile Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș până la Banat*, Cluj (1929).
- Motogna 1943
Victor Motogna, Contribuții la istoria românilor bănățeni în evul mediu. Districtele românești. *RISBC*, XI (1943).
- Ortvay 1891
Tivadár Ortvay, *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve*, I, Budapest (1891).
- Păclișanu 1943
Zenovie Păclișanu, Vechile districte românești de peste munți, *RI*, XIII, 3, (1943).
- Petrovics 2008
István Petrovics, *A középkori Temesvár. Fejezetek a Begaparti város 1552 előtti történetéből*, Szeged (2008).
- Pesty 1876
Frigyes Pesty, *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapest (1876).
- Pesty 1878
Frigyes Pesty, *Szörény vármegye története*, III, Budapest (1878).
- Pesty 1882
Frigyes Pesty, *Krassó vármegye története*, III, Budapest (1882).
- Pop 1991
Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV–XVI*, Cluj-Napoca (1991).
- Simu 1941
Traian Simu, *Organizarea politică a Banatului în evul mediu*, Lugoj (1941).
- Tóth 2008
Norbert C. Tóth, *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban*, Nyíregyháza (2008).
- Tóth 2010
Norbert C. Tóth, A nemesi megye a középkori Magyarországon. Öt megye példája. *Szabolcs-szatzmár-Beregi Szemle*, 45, (2010).
- Tringli 2009
István Tringli, Megyék a középkori Magyarországon. In: Tibor Neumann – György Rácz (eds.), *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, Budapest (2009).
- Turchanyi 1901
Tihamer Turchanyi, *Krassó-Szörényi vármegye néprajzi viszonyai a mohácsi vész előtti időben*, I, Lugoj (1901).
- Vuia 1929
Iuliu Vuia, Districtus Wolachorum. Cercurile românești bănățene. *AnB*, S.N., Arheologie-Istorie, II, 2–3, (1929).
- Zsoldos 1999
Attila Zsoldos, *A szent király szabadjai. Fejezetek a várjobbágyság történetéből*, Budapest (1999).
- Zs.
Elemér Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, I–II, Budapest (1951–1958).